

In gesprek met Hanna Melse

Roerend religieus erfgoed goed in beeld

“Als je eenmaal je huis op orde hebt, heb je daar nog lang profijt van.”

Hanna Melse

Het kerkgebouw, al dan niet monumentaal, hebben we als kerkrentmeesters vaak wel aardig in beeld. Maar hoe zit dat nu met roerend religieus erfgoed in dat gebouw? Hebben we als college dat erfgoed goed in beeld? Wat bezitten we als kerk, wat is het waard en welke verhalen zijn erover bekend? Daarover spreek ik met Hanna Melse, erfgoed-specialist bij Museum Catharijneconvent in Utrecht.

Museum Catharijneconvent is hét museum voor christelijke kunst en cultuur in Nederland. Met de vaste collectie wordt het verhaal verteld van het christendom in Nederland. Daarnaast zijn er ook regelmatig tijdelijke tentoonstellingen, waarbij naast het verleden ook zeker het heden een plek krijgt. Het museum draagt ook zorg voor het erfgoed in kerken en kloosters ter plaatse. Hiervoor is er de afdeling ‘Erfgoed in kerken en kloosters’, die bestaat uit een team van 7 erfgoed-specialisten met elk een eigen richting en verantwoordelijkheid. Hanna is er speciaal voor de protestantse kerken. Kerken kunnen met vragen over roerend religieus erfgoed altijd bij het Catharijneconvent terecht.

Wat is roerend religieus erfgoed?

Hanna: “Erfgoed gaat over datgene wat we met de generaties doorgeven. Het kan tastbaar zijn, maar ook immaterieel. Het kan een verhaal zijn. Erfgoed kan eeuwenoud zijn, maar het erfgoed is ook nu in wording. Dus het gaat ook om wat we nu belangrijk vinden en wat we aanwijzen om mee te geven aan de toekomstige generaties. In kerkgebouwen bevinden zich dit soort voorwerpen. Ze hebben een functie voor de eredienst en voor het kerkelijke leven. Dat maakt het dan religieus erfgoed. Het roerende deel, staat voor verplaatsbaar. Dus dan gaat het niet om het gebouw, wat ook erfgoed kan zijn, maar om de voorwerpen en meubels die zich in het gebouw bevinden. Denk dan aan Statenbijbels, avondmaalsgerei, maar ook meubels, zoals de preekstoel en de kerkbanken.”

Oók in moderne kerken

“Roerend religieus erfgoed is echt niet alleen te vinden in rijkversierde katholieke kerken, of oude monumentale kerken, maar zeker ook in moderne kerken. Ook die moderne kerken zijn gebouwd met ideeën uit de eigen tijd over de liturgische inrichting. Onder invloed van de liturgische beweging in de 20e eeuw kregen doop en avondmaal als sacramenten meer aandacht. En dat

is ook terug te zien in de inrichting van de kerkruimte. Vaak is er in die kerken een liturgische set, die goed bij elkaar passend is, als geheel is ontworpen met dezelfde vormtaal en dezelfde materialen. Dan heb je het over cultureel erfgoed, want het is een uiting van bepaalde ideeën over vormgeving die passen bij die tijd en ook bij de ideeën over het kerkgebouw. Daarnaast hebben ze ook gewoon hun waarde omdat ze liturgisch zijn. Die allernieuwste voorwerpen zijn eigenlijk ook erfgoed in wording, voorwerpen waarvan we nu zeggen: we willen dat ook onze kinderen en kleinkinderen dit nog kunnen zien.”

“Erfgoed kan eeuwenoud zijn, maar het is ook nu in wording.”

Bewustzijn van het roerend religieus erfgoed

“Als kerkrentmeester is het belangrijk om je bewust te zijn van het roerend religieus erfgoed in je kerk. De zorg voor het erfgoed is onderdeel van de veel omvattende taak met verantwoordelijkheid voor geld en goed. Kerkrentmeesters weten echt wel de belangrijkste zaken in het gebouw aan te wijzen. Maar ik durf wel te zeggen dat het beeld vaak niet volledig is. Ik hoor vaak dat er niet zo veel is. Een oude Statenbijbel, een avondmaalservies en dat is het dan wel zo'n beetje. Wanneer ik dan langskom en we een ronde maken door het gebouw, dan komt er toch meer erfgoed naar boven, soms zelfs hele waardevolle items. Kerken zijn natuurlijk ook een soort bewaarplaatsen voor erfgoed, er is vaak veel ruimte.”

“Bij bewustzijn van het erfgoed in je kerk hoort ook dat je weet hoe bijzonder iets nu eigenlijk is. Plaatselijk, binnen de eigen gemeente, maar ook regionaal of misschien zelfs landelijk. En dan komt het landelijk overzicht dat wij beheren om de hoek. Het weten of

een voorwerp bijzonder is of zeldzaam, heeft ook meteen een hele praktische functie. Het helpt je bij de overweging of je iets wilt laten restaureren of niet."

Aan de slag

Hoe zorg je er als kerkrentmeester nu voor dat het roerend religieus erfgoed in je gebouw goed in beeld komt? Hanna: "Het begint met een goed actueel overzicht van wat er zich allemaal in de kerk bevindt. Dat doe je op voorwerpniveau, met een beschrijving en een foto per voorwerp of meubel. Dat vraagt tijd en aandacht, maar je hoeft daarbij gelukkig niet zelf het wiel uit te vinden. Op onze website staan instructies voor wat je precies kunt vastleggen en er staan ook tips hoe je makkelijk foto's kunt maken. Ook is er een online programma beschikbaar, waar je heel makkelijk stapsgewijs een kant en klaar formulier per voorwerp kunt invullen: Kerkcollectie Digitaal."

"Elke kerk kan gratis een account hiervoor aanmaken via kerkcollectie.catharijneconvent.nl. Voorwerpen kunnen stuk voor stuk worden geregistreerd. Het is zo ingericht dat je stapsgewijs door alle in te vullen velden wordt geloodst. Op die manier word je ook meteen uitgedaagd om na te denken over vragen waar je zelf helemaal nog niet

aan gedacht had. Dat levert een mooie zoektocht op rondom het erfgoed in je kerk en zo komen interessante verhalen over die voorwerpen aan het licht. Aan de hand van die verhalen, kun je ook bezoekers betrekken bij je gebouw."

"Het beeld is vaak niet volledig."

"Het kan trouwens ook zijn dat dat er al eens een registratie is gedaan voor de voorwerpen in de kerk. Er worden namelijk al sinds de beginjaren '70 inventarissen opgetekend van kerken en kloosters in Nederland. Dat werd vroeger gedaan door de Stichting Kerkelijk Kunstbezit in Nederland. Die taak is in 2013 overgenomen door Museum Catharijneconvent. Van de protestantse kerken heeft 70% al eens een registratie gehad. Daarvan is waarschijnlijk ongeveer de helft niet actueel, maar er is dus kans dat er al het een en ander staat geregistreerd in Kerkcollectie Digitaal."

"Wil je hulp bij het opstellen van de inventarislijst, dan kun je tegen een kleine vergoeding een erfgoedsspecialist van Museum Catharijneconvent mee laten kijken. Het voordeel daarvan is dat ook vanuit het landelijke over-

zicht objectief wordt meegekeken naar hoe bijzonder de voorwerpen in de kerk zijn. Ook kijkt de erfgoedsspecialist mee naar de fysieke toestand van de voorwerpen en de waarde ervan."

Ontzorgen

"Een actueel overzicht van al het roerend religieus erfgoed ontzorgt uiteindelijk de kerkrentmeester. Het is heel handig bij de overdracht van taken, bij het afsluiten of aanpassen van de verzekering en bij calamiteiten, zoals diefstal en brand- of waterschade. Daarnaast is weten wat je hebt ook belangrijk als je iets wilt veranderen in je interieur, of je liturgisch centrum wilt vernieuwen. Wat hoort er nu oorspronkelijk bij het gebouw, wat zijn de meest waardevolle voorwerpen om mee verder te gaan? Dus het is iets dat even tijd en aandacht vraagt, maar als je eenmaal je huis op orde hebt, heb je daar nog heel lang profijt van."

Stappenplan

Museum Catharijneconvent is er ook voor vragen rondom afstoten en herbestemmen van roerend religieus erfgoed. Hanna: "Op onze website staan onder het kopje 'voor kerken en kloosters' (www.catharijneconvent.nl/advies-voor-kerken/) verschillende handige documenten en tools, die te downloaden zijn en die kerken kunnen gebruiken als ze voor dit soort opgaven staan. Een belangrijk document is de Handreiking Roerend Religieus Erfgoed. Dit is een instructiedocument voor kerken die aan de slag gaan met de vraagstukken rondom afstoting en transformatie. We hebben dit ontwikkeld in samenwerking met kerkelijke vertegenwoordigers, waaronder ook de VKB. Als recente aanvulling is er nu ook een heel overzichtelijk stroomschema beschikbaar, een soort stappenplan dat de kerk kan volgen en aan de hand waarvan de nodige vragen te beantwoorden zijn, op basis waarvan je uiteindelijk actie kunt ondernemen. En natuurlijk kunnen kerken altijd contact opnemen als ze vragen hebben."

Aan de slag met de registratie van het roerend religieus erfgoed in jouw kerkgebouw met behulp van Kerkcollectie Digitaal?

Op woensdagavond 14 februari organiseert VKB Kerkrentmeesters een praktisch online webinar, waarin Hanna Melse je laat zien hoe het programma werkt, handige tips deelt en je meteen op weg helpt.

Meer informatie en aanmelden op:

- www.kerkrentmeester.nl/vkb-academy/herkennen-en-registreren-van-roerend-religieus-erfgoed/

Beluister het gehele gesprek als podcast #14

